

2. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 № 5076-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17

3. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://radako.com.ua/news/nastaie-chas-sudu-natovpu-petro-boyko-prokomentuvav-masovi-obshuki-v-advokaturi>

4. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://unba.org.ua/assets/uploads/e68d0f94a9c9c9153963_file.pdf

5. Анчукова М.В. Щодо кримінальної відповідальності за втручання в діяльність захисника чи представника особи (ст. 397 КК України) / М.В. Анчукова // Держава і право. – 2009. – № 44. – С. 485-486.

6. Дудоров О.О., Письменський О.Є. Кримінальне право. Особлива частина: Підручник / О.О. Дудоров, О.Є. Письменський. – Київ.: ВД «Дакор», 2013. – 784 с.

7. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України./ за заг. ред. О.М. Литвинова. – Київ: Центр учбової літератури, 2017. – 527 с.

8. Теорія кваліфікації злочинів: В.В. Кузнецов, А.В. Савченко. – Київ, Альтера, 2013. – 319 с.

Оропай О.О.

аспірант,

Наукова лабораторія з проблем протидії злочинності,

Навчально-науковий інститут № 1

Національної академії внутрішніх справ

ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ТРУДОВА ЕКСПЛУАТАЦІЯ ДІТЕЙ» В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

З метою захисту основних прав та свобод дітей, а також охорони дитинства, у ст. 150 Кримінального кодексу України (далі КК) було встановлено кримінальну відповідальність за експлуатацію дітей.

Питання кримінально-правового захисту дітей від експлуатації в різні часи досліджували М.І. Бажанов, І.М. Доляновська, О.О. Дудоров, Д.О. Калмиков, В.В. Кузнецова, А.М. Орлеан, О.В. Паньчук, М.І. Хавронюк та ін. Однак, як показують результати нашого дослідження, а також аналіз спеціальної наукової літератури, незважаючи на достатньо поширене використання правовою доктриною

поняття «експлуатація дітей», чіткого та однозначного визначення терміну не існує. Тому мета нашого дослідження полягає в розкритті змісту понять експлуатація дітей та трудова експлуатація дітей.

Термін експлуатація (від франц. exploitation – використання, одержання вигоди) в словниках тлумачиться як: 1) привласнення результатів чужої праці власником засобів виробництва [1, с. 235]; 2) привласнення одними людьми продуктів праці інших людей, засноване на приватній власності на засоби виробництва [2, с. 462]; 3) систематичне використання людиною продуктивних сил (родовищ корисних копалин, залізниць, машин і т. ін.) [2, с. 462].

Закріпивши на законодавчому рівні у ст. 150 КК суспільно небезпечне діяння – експлуатація дітей, законодавець безпосередньо у цій статті не надав його нормативного тлумачення. Однак, виходячи з аналізу диспозиції даної статті ми можемо стверджувати, що законодавець охоплює в ній саме трудову експлуатацію дітей. І тут необхідно відмітити погляд А.М. Орлеана, який зазначає, що незважаючи на те, що назва цієї статті претендує на охоплення нею всього спектру злочинних діянь з експлуатації дитини, її зміст є значно вузьким. Фактично цією кримінально-правовою заборонаю охоплюється лише корисливе використання праці дітей, які не досягли віку, з якого законодавством дозволяється працевлаштування. Науковець вважає, що інші різновиди експлуатації дитини статтею 150 КК України не охоплюються та передбачаються іншими статтями КК України (наприклад, ст. 146, 150-1, 301, 303 КК України тощо), в яких неповнолітній вік потерпілого передбачається в якості кваліфікуючої ознаки [3, с. 46]. Ми розділяємо дану позицію науковця, і вважаємо, що ст. 150 КК України передбачає відповідальність саме за трудову експлуатацію дітей.

Згідно з ч. 1 примітки до ст. 149 КК під експлуатацією людини слід розуміти всі форми сексуальної експлуатації, використання в порнобізнесі, примусову працю або примусове надання послуг, рабство або звичаї, подібні до рабства, підневільний стан, залучення в боргову кабалу, вилучення органів, проведення дослідів над людиною без її згоди, усиновлення (удочеріння) з метою наживи, примусову вагітність, втягнення у злочинну діяльність, використання у збройних конфліктах тощо.

На думку М.І. Мельника та М.І. Хавронюка «експлуатація» загалом означає присвоєння матеріальних результатів праці людини (зокрема

прибутку) власником засобів виробництва. При цьому людина може працювати взагалі без оплати або з оплатою, яка явно не відповідає характеру та інтенсивності роботи [4, ст. 363].

Досить вдалим є визначення експлуатації дітей запропоноване у дисертаційному дослідженні О.В. Паньчук: «експлуатація дітей (кримінальна експлуатація дітей) – передбачене КК суспільно небезпечне, винне діяння щодо неповнолітньої особи, пов'язане з використанням її праці для досягнення матеріальної користі або задоволення інших потреб із застосуванням фізичного або психічного насильства, обману або зловживання довірою, чи використання безпорадного стану, обумовленого малоліттям» [5]. На думку С.Д. Шапченка, експлуатація дітей у контексті ст. 150 КК України передбачає фактичне виконання дитиною будь-якої роботи, залучення до якої відбувається з наміром отримання прибутку.

І.М. Доляновська вважає, що експлуатація дітей полягає в суспільно небезпечних активних діях – експлуатації дитячої праці. Під «експлуатацією дитячої праці», на її думку, необхідно розуміти залучення дитини до праці з порушенням норм трудового законодавства у будь-якій сфері виробництва чи послуг, на будь-яких засадах, у тому числі й добровільних, з присвоєнням певного прибутку від її зусиль або результату її праці, або просто використання праці дитини, як про це зазначено у диспозиції ч. 1 ст. 150 КК України [6].

Д.О. Калмиков під «експлуатацією дітей» пропонує розуміти свавільне (з використанням примусу) привласнення продуктів праці дітей власниками засобів виробництва. Погодитися з тим, що експлуатація дітей здійснюється з використанням примусу повністю погодитися ми не можемо. Адже дитина може виконувати заборонену законом працю, і без примусу, не усвідомлюючи наслідки і результати такої праці.

Що стосується поняття «трудова експлуатація дітей» то національне законодавство нажалі його не розкриває. Можливо це пов'язано з тим, що сам термін «трудова експлуатація дітей», як один із різновидів експлуатації, з'явився досить недавно. До неї відноситься: використання неповнолітніх на роботах із шкідливими умовами, підземних роботах; залучення дітей до нічних, надурочних робіт та робіт у вихідні дні; зайняття жебрацтвом; дискримінація неповнолітніх в оплаті праці тощо.

В Міжнародному пакті про економічні, соціальні і культурні права, прийнятому Генеральною Асамблеєю ООН 1966 року розглядається

економічна експлуатація як використання праці дітей і підлітків на роботах, шкідливих для їх моральності і здоров'я, небезпечних для життя, здатних зашкодити їх нормальному розвитку.

На нашу думку під трудовою експлуатацією дітей необхідно розуміти суспільно-небезпечне, протиправне, винне діяння яке полягає у використанні праці дітей, які не досягли віку, з якого законодавством дозволяється працевлаштування, шляхом введення їх в оману, із застосуванням насильства, за допомогою обіцянок чи будь-яких інших дій з метою отримання прибутку чи задоволення інших потреб.

Проаналізовані нами погляди науковців на розуміння поняття «експлуатація дітей» дозволяють констатувати, що всі вони розуміють під даним терміном «використання дитячої праці», а тому це ще раз підтверджує нашу позицію з приводу встановлення у ст. 150 КК України відповідальності не за експлуатацію дітей, а за трудову експлуатацію дітей. Адже така назва статті дозволить більш повно розкрити суть і зміст ст. 150 КК України.

Список використаних джерел:

1. Великий енциклопедичний юридичний словник / За редакцією акад. НАН України Ю.С. Шемшученка. – К.: ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2007. – 992 с.
2. Словник української мови : [в 11-ти т.] / АН УРСР, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні ; [ред. кол.: І. К. Білодід (голова) та ін.]. – Київ : Наук. думка, 1970 – 1980. Т.1 : А-В / [ред.: А.А. Бурячок, Г.М. Гнатюк, П.Й. Горещький, Н.І. Швидка]. – Київ : Наук. думка, 1970. – 799 с.; Т. 2 : Г-Ж / [ред.: П. П. Доценко, Л. А. Юрчук]. – Київ : Наук. думка, 1971. – 550 с.
3. Орлеан А.М. Кримінально-правове забезпечення в Україні охорони людини від експлуатації: монографія / А.М. Орлеан. – Кам'янець-Подільський : П.П. Буйницький О.А., 2014. – 456 с.
4. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / НЗ4 За ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка – 7-ме вид., переробл. та допов. – К.: Юридична думка, 2010. – 1288 с.
5. Паньчук О.В. Кримінологічна характеристика експлуатації дітей : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / Паньчук Оксана Володимирівна. – Харків, 2008. – 206 с.
6. Доляновська І.М. Кримінальна відповідальність за експлуатацію дітей (аналіз складу злочину) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / Доляновська Інна Миколаївна. – К., 2008. – 228 с.